

Показники валового збору залежать від розмірів посівних площ, які, у зв'язку із необхідністю ведення сівозмін та кон'юктурою ринку перебувають у постійній динаміці. Посівні площі технічних культур в Тернопільській області у 2017 році становили 241,8 тис. га, що склало 29,4% у загальній структурі посівів всіх категорій господарств. Із 1990 р. посівні площі технічних культур збільшилися вдвічі. При цьому, впродовж останнього десятиріччя спостерігається лише позитивна динаміка посівних площ. Проте, площі під окремими технічними культурами за останні роки зазнають різних змін. Так, станом на 2017 р. у відношенні до 1990 р. суттєво (в 3,6 рази) зменшилася площа цукрових буряків, а площа ріпаку збільшилася в 5,4 рази. Соя і соняшник, які у 1990 р. не висівалися, у 2017 р. зайняли площу в 80,5 та 81,1 тис. га відповідно, а така технічна культура, як льон-довгунець останні декілька років взагалі зникла з ланів області. Отже, станом на 2017 р. у структурі посівних площ технічних культур основними культурами були: соняшник (33,4%), соя (33,3%), ріпак (20,5%) та цукровий буряк (12,4%). Решта технічних культур (гірчиця, тютюн та ін.) займали лише 0,4% площі [2, с. 10].

У розрізі адміністративних районів Тернопільської області спостерігалися значні відмінності показника частки посівів технічних культур у загальній посівній площі. Найвищі значення показника (понад 47%) були Борщівському, Монастириському, Підволочиському та Кременецькому районах. Проте максимального значення він досяг у Заліщицькому районі (53%). Високими значеннями, у межах 40-45%, відзначалися показники в північних та південно-східних районах. Значно менша частка технічних культур у структурі посівних площ була у центральних районах області, а мінімальний показник зареєстрований в Підгаєцькому районі (12,3%) (рис. 2).

Таким чином, на основі проведеного просторового аналізу посівів технічних культур можна стверджувати, що розподіл площ під окремі культури є вкрай нерівномірним, спостерігається чітке домінування сої, соняшнику та ріпаку.

Серед технічних культур за розмірами посівних площ в західних та південних районах переважав соняшник, в центрі та на сході області – соя. Найбільші відсотки посівів соняшнику у структурі технічних культур були в Монастириському (80,8%), Борщівському (57,5%) та Підгаєцькому (50,4%) районах. Цукрових буряків найбільше сіяли в Тернопільському районі – 29,5%. Найбільші площі сої засіяні в Зборівському (43,2%), Тербовлянському (42,6%) та Кременецькому (42,2%) районах. Під ріпаком зайняті найбільші площі в Шумському районі (44%).

В результаті проведених досліджень встановлено, що розподіл валового збору та посівних площ під окремі технічні культури є вкрай нерівномірним. В структурі виробництва найбільші показники спостерігаються у зборі цукрових буряків, а в розрізі адміністративних районів найбільший валовий збір у Підволочиському, Тернопільському та Кременецькому районах. У структурі посівних площ технічних культур основними культурами були соняшник та соя. Найвищі показники частки посівів даних культур у загальній посівній площі були у Заліщицькому, Кременецькому та Підволочиському районах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Географія Тернопільської області: монографія. В 2-х т. Т. 2. Населення. Господарство / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: Крок, 2017. – 342 с.
2. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду за 2017 рік. Статистичний бюлетень / відп. за випуск В. І. Савчук. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській обл., 2018. – 82 с.

Качмарська О.

Науковий керівник - к.г.н. Гавришок Б.Б.

ГЕОПРОСТОРОВІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СТРУКТУРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ОПІЛЛЯ (В МЕЖАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Земля є цінним та універсальним природним ресурсом з незмінним місцем розташування, який є необхідною умовою існування людського суспільства та незамінним засобом задоволення його різноманітних потреб: економічних, соціально-побутових, естетичних. Земля може бути територіальним базисом для галузей промисловості, транспорту, а може бути ресурсом для сільськогосподарського та лісового господарства.

Методичні засади дослідження земельних ресурсів розроблені у працях А.Третяка, Ф. Кіпача, Д. Добряка. Роботи П. Сухого присвячені вивченню агропромислового комплексу Західноукраїнського регіону. В межах Тернопільської області проблемами раціонального використання земельних ресурсів займалися Б. Заблоцький, Б. Гавришок, земельно-ресурсний потенціал Тернопільщини досліджували М. Питуляк та М. Питуляк. Робота З. Герасимів, присвячена геоecологічним дослідженням території Опілля.

Актуальність нашого дослідження полягає в необхідності детального аналізу структури сільськогосподарських угідь горбогірної території з метою розробки комплексної програми їх раціонального використання. Земельні ресурси визначають темпи розвитку і рівень ефективності сільськогосподарського виробництва і не може бути замінена ніякими іншими засобами виробництва, тому їх раціональне використання завжди буде актуальним.

Метою моєї статті є виявлення геопросторових закономірностей структури сільськогосподарських угідь східного Опілля в межах Тернопільської області.

Відповідно до сучасного фізико-географічного районування України, Опіллям називають горбогірно-лісисту територію розташовану в межах Волино-Подільської плити, між ріками Золота Липа і Зубр [1]. Це найбільш піднята і розчленована територія Тернопільської області, яка обумовлює деяку подібність Опілля з передгірськими районами [2]. Східна частина цього регіону є найбільш розчленованою і займає територію Бережанського, Підгаєцького та Монастириського районів, що стали об'єктом нашого дослідження.

На основі аналізу статистичної звітності [4] (форма 6-зем), ми встановили, що станом на 01.01.2016 р. загальна площа земель в межах досліджуваного регіону становила 171566 га (12,4% області), з них 111403,2 га (64,9%) займають землі сільськогосподарського призначення та 47157,11 га (27,4%) лісовкриті площі.

Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей. Сільськогосподарськими угіддями є рілля, багаторічні насадження, пасовища, сіножаті та перелоги [3].

На основі опрацювання статистичної звітності, нами обчислено сільськогосподарську освоєність регіону дослідження, в розрізі землекористувань сільських рад і побудовано відповідну картосхему (рис.1). Її аналіз дозволив виявити геопросторові відмінності сільськогосподарської освоєності території. Територія Підгаєцького району характеризується найвищими показниками сільськогосподарської освоєності (60-96%). В його межах чітко виділяється горбогірний захід із сільськогосподарською освоєністю на рівні 40-50% та степовий аграрний схід. В нашому випадку сільськогосподарська освоєність земель в розрізі адміністративних утворень добре ілюструє природну неоднорідність території дослідження.

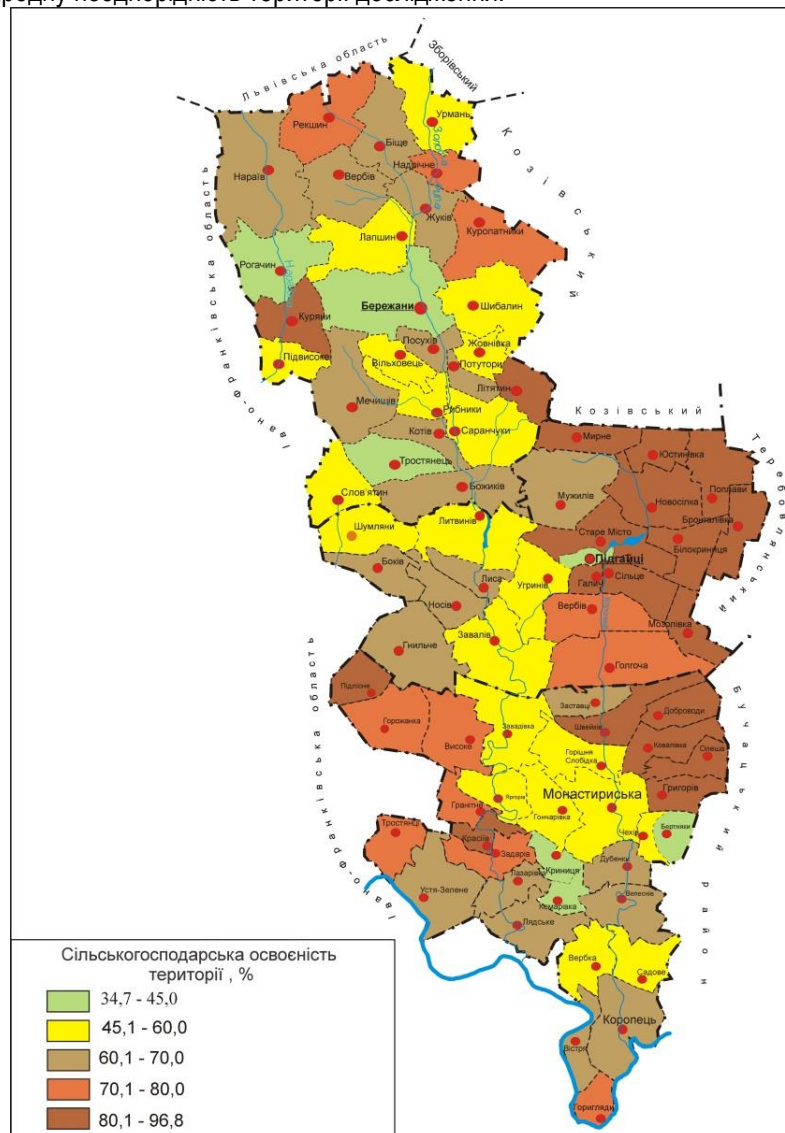

Рис. 1. Сільськогосподарська освоєність східного Опілля (в межах Тернопільської області)

Території на схід від долини р. Коропець (схід Підгаєцького та північний схід Монастириського районів) характеризуються надмірною сільськогосподарською освоєністю (понад 80%). При співставленні нашої картосхеми із ландшафтною картою Тернопільської області, бачимо, що ці території належать до Подільської групи ландшафтів. Тобто, спостерігається чітка кореляція між сільськогосподарською освоєністю території сільських рад і розташуванням їх у межах східного Опілля.

Найменшу сільськогосподарську освоєність має територія Бережанського району, особливо його центральна та північна частини, які повністю знаходяться в межах Бережанського ландшафту Опілля.

Для аналізу структури сільськогосподарських угідь ми побудували відповідну діаграму (рис. 2). Найбільшу площу в структурі сільськогосподарських угідь східного Опілля (в межах Тернопільської області) займають орні землі, 78663,56 га (45,8%). В середньому по Тернопільській області цей показник є значно більший (в 1,3 рази) і становить 62,1%. Це свідчить про те, що горбогірний рельєф сприяє меншій розораності сільськогосподарських земель.

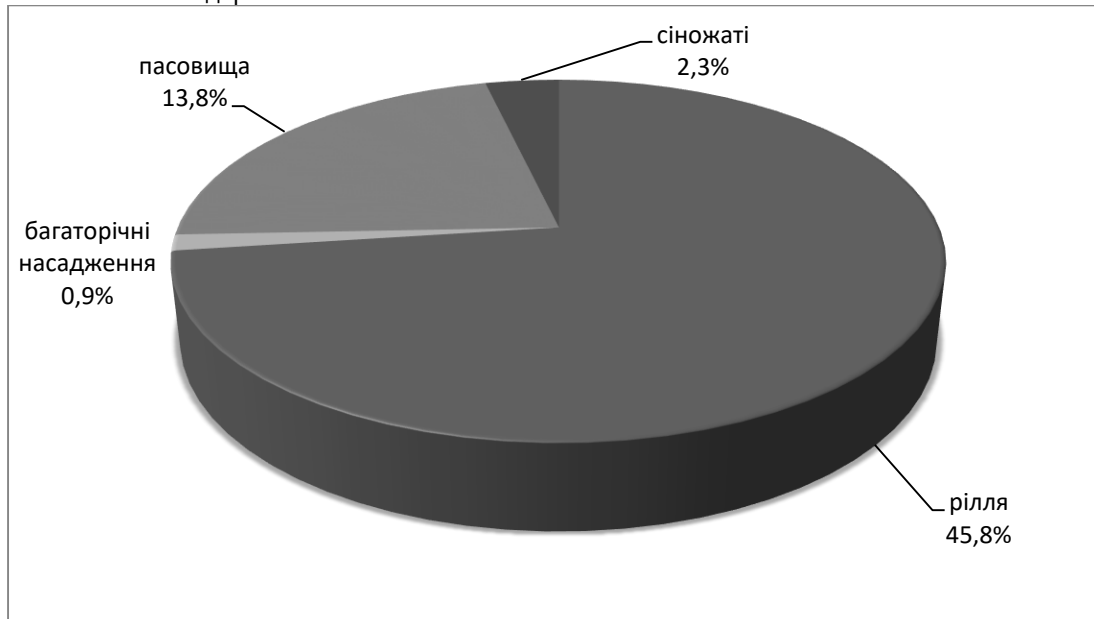

Рис. 2. Структура сільськогосподарських угідь східного Опілля (в межах Тернопільської області)

Найбільш розорані території розміщені в межах Подільської частини Підгаєцького району і охоплюють такі сільради: Бронгалівської, Білокриницької, Новосілівської, Поплавської, Юстинівської. Високою розораністю сільськогосподарських угідь (75-85%) вирізняються також Доброводівська, Олешівська, Григорівська і Літятинська сільради. Найменш розорані сільськогосподарські угіддя (42-65%) Мечишівської, Курянівської, Рекшинської, Вільховецької, Підвисоцької, Саранчуківської, Завалівської, Завадівської, Велеснівської сільрад.

Площа пасовищ, які слугують природною кормовою базою для тваринництва в регіоні Опілля (в межах Тернопільської області) становить 23726,13 га (13,8%). Це є досить високий показник: по області він становить 9,6%. Серед всіх районів Тернопільської області, саме в Монастириському (18,1%) та Бережанському (13,4%) районах частка пасовищ є найбільшою. Сконцентровані вони переважно на схилах долин річок, в заплавах, в балках.

Площа сіножатей в межах східного Опілля становить 3993,74 га (2,3%). Їх частка в регіоні є дещо вищою, порівняно з іншими районами області (середній показник 1,9%). Найвища залужненість (3,5%) території спостерігається в межах Бережанського Опілля, територія якого найбільш розчленована. Найбільшу частку сіножатей і пасовищ мають території таких сільрад: Рекшинської, Курянівської, Підвисоцької, Мечишівської (Бережанський район) та Завадівської (Монастириський район). Найменшу частку цих угідь спостерігаємо на сході Підгаєцького району (Бронгалівська, Поплавська, Мирнівська, Старомиська, Сільцівська, Мозолівська сільради).

Перевагами великих площ пасовищ та сіножатей є в регіоні відносна екологічна стійкість цих угідь. Під багаторічними травами поліпшуються фізичні властивості ґрунту, суттєво знижуються показники поверхневого змиву, що важливо в умовах сильно розчленованого рельєфу [1].

Найменшу частку в структурі сільськогосподарських угідь регіону (менше 0,9%) займають багаторічні насадження, переважно садами. Садівництво є давньою галуззю господарської діяльності цього регіону і сьогодні переважна їх більшість росте в приватних господарствах, вони невеликі за площею але характеризуються досить високою врожайністю. В регіоні культивуються переважно яблуна, груша і слива.

Генеральний директор компанії «Агропродсервіс» Іван Чайківський переконує, що виноградарство у Бережанському та Підгаєцькому районах, з їх малородючими ґрунтами та специфічним мікрокліматом, не має перспектив. Проте, Монастириський район має кращі умови у цій сфері і тут вже розвивають проект виноградарства та автентичної кухні, який представив співвласник компанії "Швейків ТМ" Андрій Закревський. В основі проекту – створення територій відпочинку, поєднаних із виноградниками та плантаціями плодово-ягідних культур.

У структурі сільськогосподарських угідь найбільшу цінність мають рілля і багаторічні насадження. Підвищенням їх частки свідчить про інтенсифікацію ведення господарства з одного боку та про негативні екологічні тенденції з іншого.

В результаті проведених досліджень ми встановили, що структура земельних ресурсів східного Опілля в межах Тернопільської області є своєрідною. Причиною цього стали фізико-географічні передумови. Провідним видом землекористування на цій території є сільськогосподарське, проте у структурі сільськогосподарських угідь спостерігається підвищена частка сіножатей і пасовищ. Розораність території Опілля є нижча, ніж інших територій області і має нерівномірний розподіл. Структура земельних ресурсів Опілля характеризується відносною екологічною збалансованістю. Основні напрямки її вдосконалення зводяться до подальшого скорочення площ рілля і переведення її у багаторічні насадження, а при можливості заліснення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимів З.М. Оптимізація землекористування східної частини Опілля (в межах Тернопільської області): Монографія. – Тернопіль: Воля, 2009. – 144.
2. Дем'янчук П. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон : Монографія /П.Дем'янчук, Й.Свинко. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. – 207с.
3. Земельний Кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zemelny.org.ua/>
4. Звіт про наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях Тернопільської області (станом на 01.01.2016). -Тернопіль, 2013, 16 с.

Цідило Ю.

Науковий керівник – проф. Царик Л. П.

ПРОБЛЕМА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНОЇ ВЕЛИКОБІРКІВСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Актуальність дослідження. В період глобальної еколого-соціально-економічної кризи істотно загострилися взаємовідносини людини і природи, які проявились в ускладненні екологічної ситуації, зростанні кількості екологічних катастроф, ескалації соціальної напруженості, деградації ландшафтних систем та їхніх компонентів. Навколишнє природне середовище втрачає свій екологічний та ресурсний потенціал, що негативно відображається на здоров'ї людей, біотичному і ландшафтному різноманітті, відтворувальній здатності біотичних компонентів. Ця обставина змушує людство шукати шляхи гармонізації стосунків з природою.

Непересічне значення для налагодження нових відповідальних і виважених взаємин людини з природою має Міжнародна стратегія сталого розвитку. Проголошені нею принципи екорозвитку розглядають як прогресивну альтернативу наявній практиці природокористування. Прикладні результати докорінної зміни стратегічних підходів до збалансованого використання природних ресурсів демонструє Європа, реалізуючи Всеєвропейську стратегію збереження ландшафтного і біотичного різноманіття.

Україна долучилась до виконання цієї програми і відносно успішно зреалізувала її перший етап. Сформовані організаційно-правові засади розбудови національної екомережі, розроблені методологічні засади її проектування свідчать про наміри створення цілісної багатофункціональної природоохоронної системи, яка слугуватиме засобом ощадливого природокористування в Україні. Серед основних наукових завдань формування екомережі – розроблення і реалізація на єдиній методологічній основі підходів до визначення як загальнонаціональних, так і регіональних та локальних її складових.

Метою дослідження є провести аналіз структури землекористування на території Романівської сільської ради; запропонувати оптимізаційну модель структури земельних угідь.

Життєвий простір – це територія необхідна для задоволення всіх потреб однієї людини за певних соціально-еколого-економічних умов. Згідно оцінок експертів людство у 80-і роки минулого століття пройшов етап комфортного просторового існування, а отже простір стає дефіцитним і дорогим ресурсом.

Геопросторові ресурси, або ресурси життєвого простору інтерпретують в географічній літературі як території необхідні для задоволення всіх потреб людини за певних соціально-економічних умов. За оцінками відомого американського еколога Юджина Одума для задоволення матеріальних потреб, а також для відпочинку кожній людині пересічно необхідно 2 га території. Із них – 0,6 га для виробництва продовольства,